

BARTHA ÁKOS*

Fajvédelem és ellenállás

A 'magyar fajvédelem' szókapcsolat hallatán a 20. századi magyar történelemben járatos olvasó mindenekelőtt az I. világháborús összeomlást követő években aktivizálódott jobboldali radikális csoportosulásokra (például az „ébredőkre”) gondolhat.¹ Maga a kifejezés azonban jóval tágabb értelmű. A fajvédelem az 1919 és 1945 közti időszak egyik olyan – soha nem definiált – kulcsfogalma, mely a nemzeti-szocializmussal szimpatizálók szótárába is átkerült. Volt azonban a magyar fajvédelemnek egy olyan markáns vonulata, mely komolyan vette a fajvédő világlátás eredendő defenzív logikáját, s azt az 1938 márciusától Magyarországgal határos Németország ellen is exponálta. Ők követték a magyar fajvédelem „meghatározó ideológusainak” a példáját, akik már a húszas években németellenesekké váltak.² „Különösen veszélyesnek tartjuk azt a leplezetlen német agitációt, mely az utóbbi években mind fokozottabb erővel folyik. Vigyáznunk kell, az erős német faj a történelem egy váratlan zökkenésénél megint felülkerülhet, s a brutális német imperializmus hatalmi álmában egy hajszálnyival sem vár kevésbé irtózatossá ránk” – fogalmazott Szabó Dezső 1923-ban,³ és vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre sem gondolta másképp négy évvel később (de még mindig jóval Hitler hatalomra jutása előtt): „Nekünk Nyugat-Magyarország nem presztízskérdés: az élet kérdése. Mi nem mondhatunk le a történelmi határokról éppen ott, ahol a német kolosszussal érintkezünk, s nem engedhetjük behorpasztani a bordánkat éppen attól a hatalomtól, amely a csöndes kulturális beszüremkedés módszereivel félelmetesen

* A szerző történész, a BTK Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa. E-mail: bartha.akos@btk.hu

¹ Vö. Zimmer Tibor: *Az ébredők fénykora: 1919–1923*. Budapest: Akadémiai, 1989.

² Gyurgyák János: *Magyar fajvédők*. Budapest: Osiris, 2012. 14.

³ Idézi: Péterfi Gábor: *Szabó Dezső és Féja Géza Trianon-reflexiója és külpolitikai nézetei*. Budapest: L'Harmattan, 2011. 59–60.

csúszik előre országunk és nemzetünk szíve felé, és amellyel szemben ezer éven át kellett véres harcokban védekeznünk.”⁴

Azok a fajvédők, akik veszélyforrásként tekintettek a Németbirodalomra, nem lettek filoszemitákká vagy „muszkavezetőkké”. A legnagyobb dilemmát – a náci-ellenes platform zöméhez hasonlóan – a külpolitika jelentette számukra, hiszen az általuk is hön áhított revíziós sikerek éppen azoknak voltak köszönhetőek, akiktől leginkább tartottak. Innen eredeztethető több fajvédő szervezet felemás viszonya a „nagy szomszédhoz”. Az alábbiakban a magyar fajvédelem azon szervezeteit mutatom be röviden, melyeknek tagjai és szimpatizánsai jelentős számban vettek részt a német megszállás alatti magyar ellenállásban. A tárgyalandó szervezeti hálóban találni nyíltan működő értelmiségi tömörüléseket, titkos társaságot és paramilitáris különítményt is. A náci Németországhoz fűződő viszony kérdése még egy olyan monstre szervezetet is képes volt megosztani, mint az 1943-ban kettészakadt Turul Szövetség. Fontos kiemelni, hogy számos magyar fajvédő szerveződés már a Molotov–Ribbentrop paktum (1939. augusztus 23.) és a Szovjetunió ellen indított német offenzíva (1941. június 22.) közti majdnem két évben is németellenes álláspontot képviselt, vagyis akkor, amikor a honi nyilas sajtó antibolsevik propaganda helyett Vorosilov marsallt dicsőítette,⁵ a kommunista Schönherz Zoltán pedig a fasizmus szóra cenzúrát hirdetett.⁶ Részben ez magyarázza, hogy 1945 után kevés szó esett e tömörülésekről, az ismert náciellenes magyar mártírok életrajzából pedig kiretusálták a kellemetlenné váló vonatkozásokat.

Törzsökös Magyarok Tábor

A Törzsökös Magyarok Tábor (TMT) a Horthy-kori Magyarország hivatalos világába mélyen beágyazott fajvédő szervezet volt. A törzsökösök „totális fajvédelmet” hirdettek, vagyis egyaránt fel kívántak lépni a náci expanzió, a honi németség

⁴ vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre: Osztrák–magyar Locarno? *Magyarság*, 1927. december 7. 1. A fajvédelmi gondolathoz is kapcsolódó kurucos függetlenségi hagyomány eredetileg még a német mintából bőségesen merítő nyilas mozgalmakból sem hiányzott. Így például az 1937 októberében – többek között Szálasi Ferenc vezetésével – létrehozott Magyar Nemzeti Szocialista Párt alakuló üléséről készült feljegyzésben sem találhatjuk a német orientáció nyomát, ellenben több felszólaló pengetett kurucos hurokat. Idézi: Paksa Rudolf: *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobbaldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*. Budapest: MTA BTK TTI–Osiris, 2013. 114–117. Ez a vonulat azonban az évtized végére kiszorult a nemzetiszocialista és nyilas mozgalmakból, amelyek az 1939-es pütkösdí választáson elért áttűtő sikerüket már annak (is) köszönhették, hogy a lehető legharsányabban követelték az erje teljében lévő Németországhoz történő igazodást. Paksy Zoltán: *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932–1939*. Budapest: Gondolat, 2013. 233.

⁵ *Magyarság*, 1939. augusztus 30. 6.

⁶ Schönherz Zoltán feljegyzései a Komintern 1939. december 30-i moszkvai üléséről. Idézi: Ungváry Krisztián (szerk.): *A második világháború*. Budapest: Osiris, 2005. 32–33.

disszimilációja, a zsidó és minden más – például kommunista – „térhódítás” ellen. Fő céljuk a vér szerinti magyarság politikai vezető szerepbe emelése és a társadalmi javak ilyen irányú újraelosztása volt. Szerették volna elérni, hogy a második zsidótörvényben (1939: IV. tc.) ne csak a zsidóságra vonatkozó kvóta legyen, hanem az általuk értett „törzsökös magyarok” is kapjanak külön kontingenst. Miután sikertelenül jártak, a benyújtott törvényjavaslat ellen agitáltak, sőt, később külön „testvérszervezeteket” hoztak létre a nemzethűnek mondott „zsidók” és németek számára.⁷ A Sárkányos Mozgalomként is ismert szervezet 1938. novemberi megalakulása után egy hónappal már saját havilappal rendelkezett. A *Sárkány* hasábjain rendszeresen értekeztek az állítólagos ’árja’ túltengésről, egyúttal a ’törzsökös magyar parasztság’ védelmét is kiemelten kezelték. Az egyik alapító, a korábban a népi írók Márciusi Frontjában is tevékeny vitéz Makay Miklós ekképp jelölte ki mozgalmuk helyét 1939 februárjában: „...mi, törzsökös magyarok a Márciusi Front és a Rongyos Gárda között állunk”.⁸ A szervezet a fővárosban asztaltársaságot működtetett (Törzsökös Magyarok Budapesti Asztaltársasága) azon tollforgatók számára, „akik értelmiségünk törzsökösen magyar származású kisebbségének önvédelmi gondolatát világnézetükre és pártállásukra való tekintet nélkül, mint elsők és úttörők jelenítették meg”.⁹ Nem voltak népszerűtlenek. Olyan közéleti szereplők erősítették a soraikat – vagy legalábbis szimpatizáltak velük –, mint Szabó Dezső, Bajcsy-Zsilinszky Endre, vitéz Huszár Aladár, Móricz Zsigmond, Kodolányi János, Zilahy Lajos, Veres Péter és Féja Géza. Figyelemre méltó, hogy a sárkányosok elhatárolódtak Imrédy Béla Magyar Élet Mozgalmától, mivel szerintük a „Csodaszarvasos Mozgalom a szociális haladás, különösen a földreform tekintetében távol van attól, hogy [...] kielégítő megoldást jelentsen”.¹⁰ Állásfoglalásuk előzménye Imrédy Vigadó-beli zászlóbontó beszéde volt, melyben a miniszterelnök úgy fogalmazott, a fajvédelem „...az a vezérlő elv, amely a nacionalista szellemből szinte szükségszerű logikával következik”,¹¹ s maga is fajvédőként identifikálta csoportosulását. Míg a németbarát magyar szélsőjobboldal folyamatosan pártalapítási lázban égett, a törzsökösök hálózatként működtek, és szervezeti tagságuk nem volt párthoz kötött. 1939 novemberében egy törzsökös vacsorán „...együtt szónokolt a felvidéki felsőházi tag, Szüllő Géza, a kormánypárti Szabó Gusztáv, a kiscsopárdapárti Vásáry István és a szociáldemokrata Szeder Ferenc” – tudósított a *Független Magyarország*.¹² A törzsökösök a magyar németellenes politika meghatározó alakját, az

⁷ Juhász Gyula: *Uralkodó eszmék Magyarországon 1939–1944*. Budapest: Kossuth, 1983. 13–19.

⁸ *Az Est*, 1939. február 25. 10. Vö. Salamon Konrád: *A Márciusi Front*. Budapest: Akadémiai, 1980. 89. és 118.

⁹ *Magyar Nemzet*, 1938. november 16. 7.

¹⁰ *Ujság*, 1939. január 13. 8.

¹¹ Idézi: *Uj Magyarország*, 1939. január 9. 3.

¹² Bajcsy-Zsilinszky Endre: Előre „törzsökösök!” (Levél egy nem törzsökös barátomhoz.) *Független Magyarország*, 1939. november 18. 3.

ekkoriban a Kisgazdapártban szereplő (vitézi címéről immáron lemondott) Bajcsy-Zsilinszky Endrét kérték fel, hogy vállaljon „irányító szerepet” mozgalmukban. A részben szlovák származású politikus arra hivatkozva utasította vissza az ajánlatot, hogy „csak munkása” lehet a szervezetnek, mivel vér szerint ő maga sem „törzsökös”.¹³ A kapcsolatok azonban a későbbiekben is megmaradtak. Bajcsy-Zsilinszkyt 1944. november 5-én a parasztpárti író, Kovács Imre és a Nitrokémia Ipar-telepek Rt. igazgatójaként is pozícionált Makay hozta a fővárosba Vác melletti rejtékhelyéről,¹⁴ azzal a céllal, hogy a kisgazdapárti politikus vállalja el a magyar ellenállás csúciszervezetének a vezetését. Bajcsy-Zsilinszky a felkérésnek eleget tett, és az ostromlott fővárosban Makay hadiüzemes jelzésű Opeljével váltogatta rejtékhelyeit. Nem tehetette ezt sokáig, mivel a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága (MNFFB) november 22–23-án lebukott. Bajcsy-Zsilinszkynek, Makaynak és kilenc társuknak bíróság előtt kellett felelniük tetteikért (vagyis terveikért). Míg az országgyűlés által kiadott, majd Sopronkőhidán halálra ítélt és kivégzett politikus sorsa közismert, kevésbé köztudott, hogy a budapesti tárgyaláson Makay volt az egyetlen teljesen civil hátterű halálraítélt. A törzsökös vezetőn csak azért nem hajtották végre az ítéletet a végül kivégzett vitéz Kiss János nyugállományú altábornaggal, Nagy Jenő ezredessel és Tartsay Vilmos nyugállományú vezérkari századossal ellentétben, mert a kegyelmi tanács Almásy Pál hadiműszaki törzskari alezredes, Révay Kálmán nyugállományú százados és az ő büntetését fegyházbüntetésre módosította. Makay tizenöt évet kapott.¹⁵

Turáni Vadászok Országos Egyesülete

A mindössze fél évet megért *Sárkányban* is felbukkant a náciellenes magyar fajvédelem egy másik fontos, kanyargós utat bejárt szervezete, a „...nemzettagadó és alkotmányellenes forradalmi erőkkkel szemben” „lövészcsapatokkal” demonstráló Turáni Vadászok Országos Egyesülete (TVOE).¹⁶ Az 1927-ben Gömbös Gyula és néhány elvbarátja által alapított, pár évvel később már a legitimisták által irányított

¹³ Bajcsy-Zsilinszky ebben a cikkében a zsidó felmenője miatt megbuktatott Imrédyn élcelődött. Bajcsy-Zsilinszky Endre: Béla próféta. *Független Magyarország*, 1939. október 28. 3.

¹⁴ Kovács Imre: A legbátrabb ember volt, akit ismertem. In: Vigh Károly (szerk.): *Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről*. Budapest: Magvető, 1984. 418–424.

¹⁵ A m. kir. honvéd vezérkar főnökének bírósága III. tárgyalási jegyzőkönyve és ítélete Bajcsy-Zsilinszky Endre és társai elleni terrorperben. Tárgyalási jegyzőkönyv. 1944. dec. 6–7. Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár, Ellenállási Gyűjtemény – Magyarország (a továbbiakban: HIM HL EGY M), 290, 18–19. A M. kir. honvéd vezérkar főnökének bírósága III. kegyelmi tanácskozási jegyzőkönyve. 1944. dec. 7. In: Szabó Győző – Horváth Ibolya – Zinner Tibor – Solt Pál – Zanathy János (szerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1992. 58–59.

¹⁶ *Sárkány*, 1939. június–július, o. n. (A Turáni Vadászok tiszántúli szervezkedése.)

szervezet élére 1938-ban került Sipos Árpád nyugállományú gyalogsági tábornok. Irányítása alatt az egyesület „...a milícia, a sportegyesület, a hírszerzői közösség és a németellenes földalatti szervezkedés” sajátos elegyév alakult,¹⁷ közéleti teret biztosítva többek között az 1944-es katonai ellenállás két említett, mártírsorsú vezetőjének, Tartsay Vilmos nyugállományú vezérkari századosnak és vitéz Kiss János nyugállományú altábornagynak. De 1942 tavaszán soraikat erősítette vitéz Nagy Vilmos nyugállományba helyezett vezérezredes (későbbi honvédelmi miniszter) és a törzsökös ideológus vezető vitéz Huszár Aladár is.¹⁸ Utóbbi a *Magyar Nemzet* hasábjain viaskodva a nyilasokkal 1942 augusztusában úgy fogalmazott, „...a nemzeti szocializmus elsősorban arra van kiépítve, hogy a német nép nagyságát, hatalmát és dicsőségét szolgálja”. Ezért Magyarországon „...magyar fajvédelmet kell, hogy csináljunk és nem azt a cocktail-fajvédelmet, amelyet a mi nemzeti szocialistáink csinálnak s amelyről nem tudjuk azt, hogy tulajdonképpen kinek a fajtát akarja védeni” – fogalmazott aligha félreérthetően Huszár,¹⁹ aki a dachau koncentrációs táborban pusztult el.²⁰ A TVOE „nemzetvédelmi szervezete” 1942 májusában még „a bolsevizmus elleni harcban résztvevő dicső honvédség” hátországát biztosító rendért kampányolt,²¹ ám az idő múlásával ebbéli lelkesedésük lankadt, és látványos seregszemléikkel mindenekelőtt a magyar szupremáciát igyekeztek demonstrálni a nemzetiségi törekvésekkel szemben. Ebben és a forrongó Délvidék megbékéltetésében jutott szerep Kiss Jánosnak, aki 1943 őszén kényes ügyben kapott megbízatást: szavazó hadbírónak nevezték ki az 1942. januári újvidéki vérengzés miatt hűtlenséggel vádolt magyar tisztek ellen újraindított eljárásban.²² Mindeközben a TVOE-ben is tevékenykedett, ahol igazgatósági tag és az országos szervezőbizottság elnöke lett.²³ 1944 elején fel is szólalt egy újverbázi seregszemlén, ahol a turáni vadászok leszögezték: „...a Kormányzó személye mögött felsorakozva mindenkor készek életük és vérük kockáztatásával a magyar nemzet érdekeit szolgálni”.²⁴ Kiss Magyarország önvédelmének megszervezése érdekében tanulmányt és memorandumot is írt. A mérvadó németellenes körök által túl optimistán tartott tervei Kállay Miklós miniszterelnökhöz is eljutottak, akit Kiss és Bajcsy-Zsilinszky a német megszállás előtti napokban személyesen próbált

¹⁷ Ablonczy Balázs: *Keletre magyar! A magyar turanizmus története*. Budapest: Jaffa, 2016. 164.

¹⁸ *Székelly Szó*, 1942. április 8. 4. 8 *Órai Ujság*, 1942. március 19. 2.

¹⁹ vitéz baráti Huszár Aladár: Cocktail-fajvédelem. *Magyar Nemzet*. 1942. augusztus 14. 4.

²⁰ Életéhez: Nagy László: *Az Ipolytól Dachauig – Baráti Huszár Aladár élettörténete*. Budapest: Rozetta, 2018.

²¹ *Makói Ujság*, 1942. május 19. 3.

²² von Klimó, Árpád: *Remembering Cold Days: The 1942 Massacre of Novi Sad and Hungarian Politics and Society, 1942–1989*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2018. 71. (A vádlottak Németországba szöktek, így az igazságszolgáltatás elmaradt.)

²³ *Magyar Jövő*, 1944. január 28. 6. *Magyar Jövő*, 1944. március 14. 4.

²⁴ *Pesti Hírlap*, 1944. január 28. 5.

rávenni a katonai ellenakcióra és a munkásság felfegyverzésére.²⁵ Bár 1944. március 17-én a TVOE vezetősége állítólag megbízatást kapott Csataj Lajos honvédelmi minisztertől, hogy fegyverezzék fel embereiket, sem a munkásságot, sem a „turániakat”, sem a honvédséget nem vetették be a megszállók ellen.²⁶ A németek mindazonáltal számon tartották a szervezetet. 1944. április elején Edmund Veessenmayer, a Nagynémet Birodalom teljhatalmú magyarországi megbízottja és követe arra figyelmeztette Berlint, hogy a Bácskában tízezer tagot számláló TVOE „... egy illegális magyar nemzeti partizánmozgalom alapja lehet”. Veessenmayer a veszély elhárítására a magyar csendőrség bevetését javasolta, egyúttal jelezte, hogy a „szükséges intézkedések” már megtörténtek.²⁷ A kollaboráns magyar közigazgatás valóban megmozdult. A zentai járás vezetője tíz nappal a német megszállás után kérte a községvezetőket, hogy mielőbb jelentsék: vannak-e náluk „...turanisták, kik a vezetőjük és a tagjaik közül kik a német- és nyilasellenesek, ha lehetséges az egész névsort szerezd meg és jelöld meg kik voltak a nagylegények” – fogalmazott az ügybuzgó közszolga.²⁸ A honi németbarátok és Veessenmayer együttes fellépése hatott. 1944. április végén a turáni vadászok szervezetét Jaross Andor belügyminiszter betiltotta, ingóságait zár alá vette, vagyonukat elkobozta, s rendelkezett a tagság szemmel tartásáról is.²⁹ A félelem nem volt teljesen alaptalan, mivel a TVOE 1944-ben állítólag 1200 helységben volt jelen, és több mint 43 000 taggal, valamint 15 000 fegyverrel rendelkezett.³⁰ Ha így volt, a muníciót gondos fedésben gyűjtögethették, bár kiadásaikban 1943-ban és 1944-ben az újságelőfizetői és zongorabérlési költségek mellett valóban feltűnnek lőtérhasználati díjak és lőszerbeszerzések.³¹ A „turáni” hálózat a tervezett kiugrás idején reaktiválódott. 1944. október 15-én mozgósították a tagságot; vitéz Görgey György nyugalmazott vezérőrnagy vezetésével Budán gyülekeztek. Felmenni azonban már nem tudnak a Várba – vetette papírra Kiss Ferenc, a Parkettázó Kisiparosok Szövetkezetének „turáni vadász” elnöke, aki egyúttal a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége (MHSZSZ) nevű ellenállószervezet élén álló „ötös bizottság” tagja volt (Csomoss Miklós, báró

²⁵ Bartha Ákos: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet*. Budapest: MTA BTK TTI, 2019. 391–392.; 432–438.

²⁶ Kiss Ferenc leírása tevékenységéről. 1945. febr. 1. HIM HL. EGY M, 348.

²⁷ Veessenmayer távirata Ritternek. 1944. április 2. Braham, Randolph Louis (ed.): *The Destruction of Hungarian Jewry. A documentary account. II*. New York: Pro Arte for the World Federation of Hungarian Jews, 1963. 540.

²⁸ Muzej Vojvodine, Novi Sad, M. Okupacija Bačke, Stranka Strelastih Krstova (Nyilaskeresztes Párt), M. K. 28., 28/39. Köszönöm Margittai Lindának, hogy rendelkezésemre bocsátotta ezt a forrást.

²⁹ Ablonczy, 2016. 166.; TVOE Takarékpénztári Napló, 1943–1944. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: HU MNL OL) P 2249 No. 47. (15. boríték), 105.

³⁰ Gazi József: A magyar ellenállási mozgalom lexikona. In: Glatz Ferenc (szerk.): *Az 1944. év története*. Budapest: Lapkiadó Vállalat, 1984. 79.

³¹ TVOE. Készpénz Napló, 1943–1944. HU MNL OL P 2249 No. 47. (15. boríték), 17., 71., 73., 75. és TVOE. Takarékpénztári Napló, 1943–1944. Uo., 59.

Atzél Ede, Dudás József és Magyary Ferenc társaságában).³² TVOE-tagok a Vilma királynő út 44. szám alatt is gyülekeztek a sikertelen kiugrási kísérlet napján.³³ Ezt követően, 1944. november elején Bajcsy-Zsilinszky „turáni vadász” (Bartha János, Kiss Ferenc) és „törzsökös” (Makay Miklós) kapcsolatai révén hozatta a fővárosba községi otthonába visszavonult barátját, Kiss Jánost, aki Budapesten átvette a ti-zsavirágéletűnek bizonyuló MNFFB Katonai Vezérkarának irányítását.³⁴ A TVOE ellenállási hálózatának foszlányai az MNFFB lebukása után is adatolhatók, főképp a kisegítő honvéd karhatalmi alakulatokból. A budapesti KISKA-parancsnokok közül többen ismerték egymást, sőt össze is dolgoztak a kritikus hetekben. A két legnagyobb, külön-külön is zászlóaljerejű alakulat, vagyis a XIV/2 KISKA parancsnoka, Zsabka Kálmán kapcsolatban állt az angyalföldi XIII/1 KISKA-t irányító Gidófalvi Lajos tartalékos főhadnaggyal. Mindketten tökéletesen ismerték pátriájukat, Zuglót és Angyalföldet, ahonnan legénységük java is verbuválódott.³⁵ Korábbi érdemeikért mindkettőjüket nemzetvédelmi kereszttel jutalmazta a kormányzó, hasonlóan Gidófalvi századparancsnokához, Horváth Tivadar (szökött) főhadnaggyhoz. Horváth a „rongyos gárdával” is kapcsolatban állt a harmincas évek végén, jóllehet 1952-es önéletrajza szerint 1944-ben már az illegális kommunista párt sorait erősítette. Az viszont bizonyos, hogy Gidófalvi másik századát (a négyből) a TVOE által delegált Kapocsy Imre vezette. Zsabka és az MNFFB között Kiss Ferenc tartotta a kapcsolatot. Kiss korábban a TVOE ellenőre volt, 1944-ben pedig az MHSZSZ ötös bizottságában is helyet kapott, mint láttuk. Összekötői feladatokat látott el a különböző konspiráló KISKA-k között Bódi Béla, aki korábban a „rongyos gárdában” és a TVOE-ban is szerepelt.³⁶

³² Kiss Ferenc leírása. 1945. febr. 1. HIM HL EGY M, 348. Kiss szerint október 15-én Lázár Károly felhívására mozgósítottak – a testőr altábornagy viszont erről nem írt visszaemlékezésében. L. Bene János – Szabó Péter (szerk.): *Lázár Károly testőr altábornagy visszaemlékezései*. Nyíregyháza: Magyar Huszár Alapítvány, 2007. 69–79. Vö. Szekér Nóra: *Titkos Társaság: a Magyar Testvéri Közösség története*. Budapest: Jaffa, 2017. 209. Névtelen kinevezés a MHSZSZ Központi Nagytanácsának tagjává. Ötös Bizottság, 1944. aug. 6. HIM HL EGY M, 254.

³³ Gazsi, 1984. 79.

³⁴ Bartha, 2019. 465.

³⁵ A területi elvű toborzásból fakadó helyismeret kulcsfontosságú a városharcban. A KISKA példáján keresztül: Hegedűs Ernő – Vedő Attila – Molnár Gábor: A területvédelmi elven felállított tartalékos katonai erők szervezésének és alkalmazásának történeti előzményei (1944–1945), I. *Katonai Logisztika*, 2020/3. 193–217.

³⁶ Részletesen: Bartha Ákos: A kisegítő honvéd karhatalom és az ellenállás Budapesten, 1944–1945. *Századok*, 2020/2. 281–326.

Magyar Testvéri Közösség

Az MHSZSZ ezer szállal kötődött a magyar fajvédelem másik fontos szervezetehez, a Honszeretet Egyesület fedőszerve alatt sejtyszerű struktúrában működő Magyar Testvéri Közösséghez (MTK). E titkos szervezet tagjai elsősorban a személyes kapcsolatok révén – például a minisztériumokban és más fontos közületekben – fejtettek ki politikai tevékenységet, mindamelllett a népi mozgalomhoz is kapcsolódó folyóiratok (*Magyar Élet, Tiszántúl*) finanszírozásában is részt vállaltak. Ennek persze ára volt. A *Tiszántúl* szerkesztője például instrukciókat kapott, hogy „pártpolitikával ne foglalkozzon”, „speciálisan az Imrédy-pártot [*a Magyar Megújulás Pártját*] ne bántsa” – írta Simándy Pál 1942 elején.³⁷ A törzsökösökhöz hasonlóan az MTK sem pártpolitikai alapon szerveződött, ám – változó intenzitású – kötődései annál inkább voltak. Mindezek következtében olyan eltérő ideológiájú személyek lehettek Közösség-tagok, mint a Magyar Nemzetiszocialista Párt egyik vezetője, a zsidónak minősítettek deportálásának megszervezésében jelentős szerepet játszó Baky László (a német megszállás után belügyminisztériumi államtitkár) és a zsidómentésben tevékeny közszolga, Soos Géza. A magyar függetlenségi hagyományhoz kapcsolódó, belpolitikailag „óvatos reformokat” pártoló,³⁸ az általuk értett magyarság szellemi, politikai és gazdasági megerősödését célul kitűző MTK-t a TVOE-val ellentétben a német megszállás után nem tiltották be. Sőt, a szervezet saját körlevélben exponálta magát az előnyösnek mondott megszállás mellett, egyúttal bejelentve működésük felfüggesztését. 1947-ben fontos szerepet játszott ez a körlevél az ellenük indított koncepciók perben, jóllehet a tagok jelentékeny része az ellenállást választotta 1944-ben. Ebbe a csoportba tartozott Teleki Pál miniszterelnök említett egykori munkatársa, az utóbb a „kiugrási irodában” is fontos szerepet játszó Soos Géza törvényszéki bíró, a Soli Deo Gloria Református Diákszövetség világi elnöke. Jelzésértékű, hogy Raoul Wallenberg svéd követségi titkár már második budapesti munkanapján kapcsolatba lépett Soossal 1944. július közepén.³⁹ A nyilas uralom alatt aztán már a szövetségesek is keresték a kapcsolatot az illegálisba vonult fiatal bíróval, aki „svéd jelrendszerrel” rendelkezett, és Per Anger svéd követségi titkáron keresztül lehetett elérni.⁴⁰ Szekér Nóra kutatásai

³⁷ Simándy Pál levele Kodolányi Jánosnak, Debrecen, 1942. jan. 7. Idézi: Kovács Sándor: Kodolányi János és Simándy Pál levelezése. Kézirat.

³⁸ Szent-Miklós, Istvan: *With the Hungarian Independence Movement, 1943–1947. An Eyewitness Account.* New York – London: Praeger, 1988. 14.

³⁹ Wallenberg naplója alapján: Ember Mária: *Wallenberg Budapesten.* Budapest: Városháza, 2000. 32. Soos emlékeihez találkozásukról: Konecz Lajos: Zsidómentés és nemzeti ellenállás. *Beszélő*, 2001/9. 71–72.

⁴⁰ Az OSS 1944. november 7-i jelentését idézi: Kovács Gellért: *Alkonyat Budapest felett. Az embermentés és ellenállás története 1944–45-ben.* Budapest: Libri, 2015. 207. Vö. Kiss Réka: *A magyar Wallenberg.* In: Czókos Gergely – Kiss Réka – Máthé Áron – Szalai Zoltán (szerk.): *Magyar hősök. Elfeledett életutak a 20. századból.* Budapest: MCCA – NEB – Mandiner.

szerint az MNFFB vezetőségének többsége is MTK-tag volt, a bizottság később kivégzett négy vezetőségi tagja közül pedig Kiss János, dr. Tartsay Vilmos és Bajcsy-Zsilinszky Endre is fel volt avatva a szervezetben. Igaz, utóbbi megváltoztatott esküszöveggel tehette csak mindezt (részleges szlovák származása miatt).⁴¹ Különösen nagy számban kapcsolódtak az ellenálláshoz repülőtisztok, akik közül számosan szintén az MTK felavatott tagjai voltak.⁴² Körükbe tartozott a Közösség katonai csoportját vezető Mikó Zoltán vezérkari százados,⁴³ aki a nyilas uralom idején a Fővezérség Különleges Csoportját vezette, miközben az MNFFB katonai vezérkarában konspirált. Mikónak a 101. bevonulási központ vezetőjeként a szovjetellenes „fehér partizánok” kiképzése lett volna a feladata,⁴⁴ ő azonban ehelyett az argentin főkonzulátus Bimbó út 51. szám alatti elhagyott épületében a budapesti fegyveres ellenállás legkomolyabb tranzitállomását alakította ki.⁴⁵ A Kommunista Párt részéről Somogyi Miklós, a Magyar Építőmunkások Országos Szövetségének elnöke volt a kapcsolata, aki 1945 tavaszán rögvést igazolta is Mikó ellenállásban játszott jelentős szerepét.⁴⁶ Mikó és Somogyi évek óta ismerték egymást. Mikó tisztársán, Révay Kálmánon keresztül kerültek kapcsolatba, mivel Révay – Somogyihoz hasonlóan – bejáratos volt az 1939-ben elhunyt Györffy István néprajzprofesszorhoz. Mikó és tisztársai (Révay mellett dr. Tartsay Vilmos például) egyeztettek is ekkoriban a munkásvezetővel a németellenes együttműködés esélyeiről a Szentendrei-szigeten működő Pokol Csárda csendes kertjében.⁴⁷ Miközben szervekedett, Mikó 1944 decemberében életmentő papírokkal látta el Tamási Áron, Szabó Pál, Cseres Tibor és Asztalos István írókat, valamint Berlász Jenő történészt, többek között. A nyughatatlan vezérkari százados és kisszámú csapata 1945 első napján folyosót szeretett volna nyitni a Vörös Hadseregnek a Rózsadombon, ám tervükhöz nem sikerült megfelelő számú vállalkozót mozgósítani, végül pedig árulás áldozatai lettek. Mikónak sikerült elmenekülnie, ám ez csupán a nyilasoktól mentette meg. A front átvonulása után az NKVD fogságába került, számos bajtársával egyetemben. A foglyok hosszú kálvária után Constanțăban kötöttek ki,

2020. 383–387. Soos minisztériumi állásaihoz: Igazságügyi Közlöny, 1944/1, 37. Magyarország tiszti cím- és névtára, 51. évf., 1944. 12. 618.

⁴¹ Szekér, 2017. 138. 228.

⁴² Jelentés. 1947. február 13. Döbrössy Lajos kihallgatása. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL) 3.1.9. V-2000/27/a, 136. és Varga László kihallgatási jegyzőkönyve, Bp., 1947. március 8. ÁBTL 3.1.9. V-2000/21, 101.

⁴³ Szekér, 2017. 223.

⁴⁴ Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattár (a továbbiakban: HIM KI). TI 66393, Mikó Zoltán. Sári Katalin: Mikó Zoltán emlékezete (1910–1945). Budapest: Püski, 1996. 5. (Gazsi József előszava.)

⁴⁵ Az épülethez: Magyarország tiszti cím- és névtára, 51. évf., 1944. 45.

⁴⁶ Jegyzőkönyv. Bp., PRO, 1945. április 5. Somogyi Miklós. ÁBTL 3.1.9. V-54477, 7.

⁴⁷ Somogyi Miklós-interjú (1978, készítő: Bokor Péter): Országos Széchényi Könyvtár Történeti Interjúk Tára, Jelzet: TITInt 0302.

ahol Mikót halálra ítélték, és az Odesszába történő átszállítást követően 1945. augusztus 15-én kivégezték.⁴⁸ A fajvédelem és az ellenállás kapcsán megjegyzendő, hogy Mikó szervezte Prónay Pál „reaktívált” alakulatát is. Mindez lehetőséget teremtett számára, hogy létrehozza az általában Görgey-zászlóaljként ismert egységet, melynek valódi neve Prónay Különítmény Görgey Artúr Egyetemi Zászlóalj volt.⁴⁹ 1944. november 7-én adta hírül a sajtó, hogy „...a régi Prónay-különítmény újból szervezkedik”.⁵⁰ Az Ébredő Magyarok Egyesületének helyiségében (Kaplony utca 3.) végzett toborzás döcögösen mehetett. Közel egy hónappal később jött csak az újabb bejelentés, miszerint az „...ellenforradalmi harcok legendás vezére” hetvenéves korában „...ismét a nemzet szolgálatába állott”, hogy a „...ránk zúdult ellenséggel szemben felkelőivel vállalja a végsőkig menő küzdelemben a harcot”.⁵¹ Mint Hindy Iván, a budapesti magyar királyi I. honvéd hadtest (1944. december 12-én Budapest területén magyar vonatkozásban teljhatalommal felruházott) parancsnoka kiderítette, bár Prónay alakulata 1500 főre vételezett ellátmányt, valós létszámuk mindössze 100–120 fő lehetett, és tíz géppisztollyal sem rendelkeztek.⁵² Egy nyilas miniszterré lett másik különítményes, a nemzet totális mozgósításáért és harcba állításáért felelős Kovarcz Emil is úgy értesült, „...a Prónay zászlóaljnál egészen furcsa állapotok kezdtek uralkodni”.⁵³ ’Lajtabánság hőse’ alighanem saját „betyárromantikáját” akarta kielégíteni 1944 decemberében, amikor „...egy katonai ellenállási csoport megszervezésével foglalkozott” – vetette papírra Dezsényi Miklós az 1945 után nyomtatást nem tűrő mondatot.⁵⁴ Pedig volt prónayista, akinek az átállás is sikerült, sőt, jutott belőlük az ostrom végén a szovjetek oldalán harcoló Budai Önkéntes Ezredbe is.⁵⁵ A fehérpartizán-mozgalmat „tompítani” igyekvő Prónayt végül le is tartóztatták a nyilasok.⁵⁶ Híveinek motivációit illetően Csohány Endre járhatott legközelebb az igazsághoz, amikor kézíratos visszaemlékezésében így fogalmazott: „...ezt a germánság szeretetében nem éppen szorgoskodó csoportot 1944-ben a kommunistáktól való idegenkedés és a zsidóság elleni acsarkodás egy sorba állította az általuk addig gyűlölt németekkel és csatlósaikkal, a nyilasokkal”.⁵⁷ De nem tették ezt teljes szívvel és nem is tartottak ki a végsőkig.

⁴⁸ Bartha Ákos: Mikó Zoltán vezérkari százados és a népi írók. *Forrás*, 2021/4. 56–66.

⁴⁹ Csohány Endre: *Ha ég a ház*. Budapest: Magvető, 1988. 52–63.

⁵⁰ *Esti Ujság*. 1944. november 7. 2.

⁵¹ *Magyarság*, 1944. december 1. 4.

⁵² Hindy Iván vallomása. 1946. február 16. ÁBTL A-2126/33, 6–7.

⁵³ Kovarcz Emil vallomása. 1946. április 29. ÁBTL V-56031/1, 175.

⁵⁴ Dezsényi Miklós: A magyar polgári ellenállás története. d. n. HIM HL. EGY M, 311.

⁵⁵ Lőrincz Rezső visszaemlékezése. d. n. A Budai Önkéntes Ezred iratai. HIM HL. EGY M, 184.

⁵⁶ Sári, 1996. 184.; Szabó Miklós: *Csendes háború*. Budapest: Zrínyi. 47. 56.

⁵⁷ Dr. Csohány Endre visszaemlékezése ellenálló tevékenységére. HIM HL EGY M, 444.

Teleki Pál Munkaközösség

Mind az MTK, mind pedig a német szövetségből történő elszakadáson dolgozó kormányzati szereplőkből rekrutálódó, komoly befolyással bíró, de teljesen intézményesületlen Magyar Függetlenségi Mozgalom (MFM) jelentős mértékben hatott a Teleki Pál Munkaközösségre (TPMk). Ezt a fiatal „keresztény” értelmiségiek által létrehozott szuverenista agytrösztöt 1943-ban engedélyezte Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter. A TPMk egy piarista öregcserkészcsapatból nőtt ki, mely már a harmincas években foglalkozott gyakorlati feladatokkal, például tanoncvédelemmel és szociális munkával.⁵⁸ A német megszállás előtti hónapokban Kállay Miklós elszakadási politikáját segítették. A közreműködésükkel kiadott *Merjünk magyarok lenni!* című füzetet a miniszterelnök is üdvözölte.⁵⁹ 1943-as alapszabályuk szerint a háború utáni modern Magyarország előkészítéséért dolgozó TPMk rendes tagja az lehetett, aki nem esett a második zsidótörvény hatálya alá. Első sorukat erősítette Göncz Árpád is, ügyvezető elnökük pedig „Dr. vitéz Csicsery-Rónay István” lett. A munkaközösség „...egységes, osztály nélküli Magyarországot” vizionált, s Teleki Pálban látták megtestesülni azt a „magyar szempontú tudományosságot, amely nem idegen rendszerek másolása, vagy minden áron való eredetiség”.⁶⁰ Csicsery-Rónay azonos nevű édesapja a kormánypárt németbarát képviselőjeként politizált, míg fia az MTK-ban és az MFM-ben találta meg a helyét, pártja pedig a Kiszgazdapárt lett, ahová előbb-utóbb társai is beléptek.⁶¹ A TPMk volt a „szellemi mentora” a Teve utca 32. szám alatti tanoncotthonban formálódó ellenállási gócnak. Csicsery-Rónay lakása mellett ebben a Magyar Vöröskereszt által fenntartott tanoncotthonban sokszorosították az *Eb Ura fakó!* címmel megjelent illegális újságot,⁶² mely 1944 novemberében közölte vitéz Miklós Béla vezérezredesnek a honvédséget átállásra felszólító napiparancsát, agitált a kiürítési parancs végrehajtása ellen, és rámutatott „Szalosián Kajetán Ferenc” uralmának véres természetére.⁶³ A harmadik szám már az MNFFB lapjaként látott napvilágot, szintén novemberben. A szamizdat szerzői a nyilas rémuralmat „...idegen és sváb hazaárulók” művének tartották, s állításukat azzal is nyomatékositották, hogy az általuk kiírtásra ítélt árulók feketelistáján a feltételezett eredeti (németes) neveket is közölték. Emellett inkább a vágyak, mintsem a valóság alapján adtak hírt

⁵⁸ Lukács Gyula: A Teleki Pál Munkaközösség története, 1941–1947. *Valóság*, 1996/4. 44–45.

⁵⁹ *Székely Szó*, 1943. június 11. 5.

⁶⁰ A Teleki Pál Munkaközösség alapszabályai és alakuló ülésének iratai. Budapest Főváros Levéltára IV.1473.a 483. kisdoboz.

⁶¹ VERITAS Történetkutató Intézet Oral History Archívum (a továbbiakban: VERITAS TKI OHA), 198. sz. Csicsery-Rónay István-interjú. Készítette: Kozák Gyula. Bécs, 1989. 65., 82., 93.

⁶² Csicsery-Rónay István: A magyar függetlenségi mozgalom története. *Magyar Szemle*, 1999/11–12. 91–109. VERITAS TKI OHA, 719. sz. Oiszter Antal-interjú. Készítette: Lökkös Attila. Sidney, 1999. 6.

⁶³ *Eb Ura fakó!*, 2. szám. Országgyűlési Könyvtár.

a már „felszabadult” országrészek életéről, ahol kisgazdapárti és szociáldemokrata párti bizottságok irányítják az életet (szerintük). Svéd és svájci sajtóhírek mellett közzétették a londoni rádió felhívását is, mely Budapest lakosságát németellenes felkelésre buzdította, majd Vörös János magyar néphez intézett felhívásának is helyet adtak. „Éljen a szabad, demokratikus Magyarország Horthy kormányzó vezetése alatt!” – zárult a kiáltvány.⁶⁴ A Teve utcai tanoncok közül többen szolgáltak a XIII/I KISKA-ban, ahonnan ellátást és muníciót is kaptak. Fegyvereket és robbanószert Mikó Zoltán és a Kommunista Párt egyik katonai vezetője, Fehér Lajos biztosított számukra. Az angyalföldi tanoncotthont vezető Császár Lajos gépészmérnök és helyettese, Oiszter Antal elektrotechnikus harminc tanoncot nyert meg az ellenállásnak.⁶⁵ Üldözötteket bújtattak és támadásokat vezettek a nyilasok ellen, valamint járműveket, vasúti síneket és vezetékeket tettek tönkre. A csoportot 1944 legvégén tűzharc árán tudták csak felszámolni a hungaristák. Néhány nap múlva Császárt, testvérét és több társukat a Rákos-pataknál kivégezték.⁶⁶

Turul Szövetség

Az MTK-t erősítette Fitos Vilmos, az ellenforradalmi jobboldali diákegyesület, vagyis a Turul Szövetség kulturális vezére, a szövetség „népi szárnyának” vezetője. Fitos messziről érkezett meg a németellenességhez: 1940 nyarán még a német sikereket ünneplő diáksereg szónokája volt Budapesten. Itt arról értekezett, hogy „a baráti német nemzet csapatai bevonultak Párisba. A versaillesi park és benne a trianoni kastély gazdát cserélt. Ez az esemény szimbóluma az új Európa kialakulásának.”⁶⁷ Fitos ekkoriban – saját szavaival – „a plutokrata zsidó érdekeket védő” náciellenes lap, vagyis a *Magyar Nemzet* betiltását követelte.⁶⁸ A német megszállás alatt már másképp vélekedett az „új Európáról”. A turulista vezér 1944 nyarán a Szabad Élet Diákmozgalom (SZÉD) irányítójaként konspirált. A SZÉD

⁶⁴ *Eb Ura fakó!*, 3. szám. Országgyűlési Könyvtár. Az *Eb ura fakó!* utolsó száma decemberben jelent meg, fejléc nélkül, mint a „Magyar Honvédtisztek Szabadságmozgalma” kiáltványa. Liptai Ervin (főszerk.): *A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom. Kislexikon.* Budapest: Kossuth, 1987. 76.

⁶⁵ VERITAS Tki OHA, 719. sz. Oiszter Antal-interjú. Készítette: Lökkös Attila. 1999. 6–9.

⁶⁶ Liptai (főszerk.), 326–327.; Fehér Lajos: *Harcunk Budapestért.* Budapest: Szikra, 1946. 91.; Lukács, 1996. 48.

⁶⁷ *Függetlenség*, 1940. június 16. 3.

⁶⁸ *Uj Magyarország*, 1940. júl. 19. 5. Vö. Kerepeszki Róbert: *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban.* Máriaabesnyő: Attraktor, 2012. 139., 214. A *Magyar Nemzet*mel is dolgoztak virtigli németellenes fajvédők, például „Nomád”, vagyis a húszas évek fajvédelmének ’nagy generációjához’ tartozó Lendvai István. Őt olyannyira gyűlölték a nyilasok, hogy 1939 végén megverették, majd a nyilas uralom alatt elhurcolták, és 1945 márciusában alighanem meggyilkolták. Veszprémy László Bernát: A másik Lendvai. Lendvai István publicisztikája 1936 és 1944 között. *Veritas Évkönyv*, 2016. 185–203.

hátszaga a Turul-ellenzékéből 1942-ben létrejött Magyar Ifjúság Nagybizottság volt,⁶⁹ legfontosabb támogatójukként pedig az MTK-t nevezhetjük meg. Lapjukként jelent meg a *Szabad Élet*, amit Horváth János közgazdászhallgató, későbbi kisgazdapárti politikus munkahelyén, vagyis a Futura cégbirodalmához tartozó Nostra vállalat főirodájában nyomtak. Horváthot fiatal kora ellenére vezető pozícióban, főkönyvelőhelyettesként foglalkoztatta a Nostra, így bizonyos fokig gyanú felett állt, főképp, miután Tóth István és Mikó Zoltán vezérkari századosoktól fővezérségi igazolványt is kapott, társaival egyetemben. „Két automata stencilmásoló géppel, három korábbi gyártású sokszorosítóval és néhány írógéppel dolgoztunk” – emlékezett, arra is kitérve, hogy a Kiss Sándor nevével fémjelzett *Magyar Ifjúság* és az MHSZSZ szócsöveként működő *Alkalmi Újság* több száma is itt készült.⁷⁰ 1944 szeptemberében a SZÉD Zimányi Tibor vezetésével létrehozta fegyveres akciócsoportját, a Demokrata Diákfrontot is, mely a nyilas hatalomátvételig működött. Egyik fő bázisuk és hírforrásuk a *Tér és Forma* című építészeti folyóirat Horánszky utca 8. szám alatti kiadóhivatala volt, ahová az ellenállás olyan kulcsfigurái, mint Soos Géza, Mikó Zoltán és Somogyi Miklós is feljárt.⁷¹ Az építészeti folyóirat ezer szállal kötődött a Mészáros családhoz, melynek feje korábban a külügyminisztérium sajtóosztályának lengyel ügyekért felelős előadója volt.⁷² Mészáros István a nyilas uralom alatt már az *Eb ura fakó!*-t szerkesztette Csicsery-Rónay Istvánnal. A Horánszky utcai épületben nemcsak Mészáros lakott szűkebb családjával, de veje, Dr. Csohány Endre is itt élt, akit Mikóék a Görgey-zászlóalj parancsnokának tettek meg.⁷³ Azért is eshetett rá a választás, mert a fiatal bíró tartalékos hadnagyként szolgált, s előtte, 1938 októberében még „felderítő tiszt zászlósként” edződött a 17. honvéd táborigaznádáltnál Debrecenben.⁷⁴ Az üldözötteket bújta-tató Görgey-zászlóalj veszélyes kettős játékát azonban nem lehetett vég nélkül üzni. November 21-én tíz munkaszolgálatosuk lebukott, aminek következtében az egész szervezkedés veszélybe került. A tíz fiatalt statáriális eljáráson halálra ítélték, és december elején kivégezték.⁷⁵ Mikó még időben a Görgey-zászlóalj kimenekítése

⁶⁹ Szécsényi András: A Turul Szövetség kettészakadása 1943-ban. Adalékok a Horthy-kor második felének ifjúsági-értelmiségi törésvonalainak megértéséhez. *Múltunk*, 2013/1. 85–88.

⁷⁰ Horváth János: Egy résztvevő beszámolója az 1944-es magyar függetlenségi diákmozgalomról. *Történelmi Szemle*, 1986/3–4. 439–441. Részletesen: Bartha Ákos: Az 1944-es ellenállások budapesti sajtója. In: Klestenitz Tibor – Paál Vince (szerk.): *Médiatörténeti tanulmányok 2020*. Budapest: Médiatudományi Intézet, 2020. 89–109.

⁷¹ M. Kiss Sándor – Vitányi Iván: *A magyar diákok szabadságfrontja*. Budapest – Dabas: Antifasiszta Ifjúsági Emlékmű Szervezőbizottsága. 1983. 67., 120.; Csohány, 1988. 23.

⁷² Csoportos visszaemlékezés a Görgey zlj. megalakulására. d. n. HIM HL EGY M, 241. Csohány, 1988. 16.; Magyar Sajtó-évkönyv X. (1941), 11.

⁷³ A budapesti egységes hálózat (Budapest és környéke) betűrendes távbeszélő névsora, 1943. január, 356.; Gulay István: A Görgey-sztori. 1. *Igaz Szó*, 1974/21. 6.

⁷⁴ HM HIM KI, TI: 89791, Csohány Endre.

⁷⁵ *Zalai Összetartás*, 1944. december 21. 1.

mellett döntött, és „fai” december 8-án a Börzsönybe irányította „kiképzésre”. A 245 fős csapat itt folytatta halálos áldozatokat követelő németellenes tevékenységét,⁷⁶ míg a Budapesten maradt fiatalok szervezkedéseinek a csendőrnymozók vetettek véget. 1944. december első felében szinte mindnyájukat letartóztatták, s ezzel lényegében felszámolták a budapesti diákellenállást.⁷⁷

„Rongyosok”

A fővárosi KISKA alakulatok közül több is kapcsolatba hozható a „rongyos gárdával”. Ezt a paramilitáris alakulatot eredetileg az I. világháborús összeomlás után területvédelmi céllal hozták létre, jóllehet nevük a fehérterrorral is összeforrt. 1938-ban a gárda egy részét reaktiválták, hogy diverzáns alakulatként támogassák a kézzelfogható közelségbe került revíziót. Végül a felvidéki és a kárpátaljai visszacsatolások idején került sor bevetésükre, amit a Honvéd Vezérkar főnöke 5. osztálya koordinált.⁷⁸ A bevetett diverzáns csapatok ideológiailag nem voltak koherensek: több alakulatban a nyilasok domináltak, de 1939 nyarán az is megesett, hogy Hubay Kálmán és Rátz Kálmán nyilas képviselők a parlamentben kértek számon egy Lengyelország megsegítése érdekében átszivárgó „rongyos” csoportot, nemzetközi bonyodalmakat okozva indiszkréciójukkal.⁷⁹ Természetesen nem lett minden régi „rongyosgárdista” németellenes, ahogyan azt a németek kiszolgálásában verhetetlen Bakó László vagy a Budapestet még 1945 januárjában is teljes elszántsággal védő Vannay László életútja mutatja. Kevésbé közismert ugyanakkor a budapesti fegyveres ellenállásban komoly szerepet játszó „rongyosok” története. A hallgatás vélelmezhető oka, hogy a szálak Héjjas Ivánhoz, pontosabban az általa „vezérelnökölt”, 1938 áprilisában megalakult Magyar Fajvédők Országos Szövetségéhez (MFOSZ), illetve az 1939. májusi választásokra a szélsőjobboldali tábor megosztására diszkrét kormánytámogatással létrehozott (s ott rögvést megbukó) Magyar Fajvédő Párthoz vezetnek. A különítményes vezér testvére, Héjjas Jenő által kiadott *Sorakozó* című „fajvédő politikai napilap” a ’szegedi gondolat’ hű harcosaként lépett fel – nem csupán a zsidóság, de bármiféle államellenes gondolat ellen. Ez az üzenet a nyilasoknak szólt, akikkel számos hírlapcsörtét is vívtak. Héjjasék gyávasággal vádolták a hungarista szabads csapatokat, akik jól fizetett

⁷⁶ A csapat java mégis Focsaniban kötött ki. A hadifogolytáborokból 1947-ben térhetett haza, aki életben maradt. Csohány, 1988. 95–309.; Gazi József: Fények a Börzsönyben. Budapest: Zrínyi, 1976. 151–237.

⁷⁷ M. Kiss – Vitányi, 1983. 116–119.; Balassa Bálint vallomása. d. n. ÁBTL 3.1.9. V-96915, 411.

⁷⁸ B. Stenge Csaba: Fejezetek a Rongyos Gárda kárpátaljai bevetésének történetéből I. A salánki megadás. *Acta Academiae Beregsasiensis* 17. 2018. 40.

⁷⁹ Bartha Ákos – Pócs Nándor – Szécsényi András: Egy hosszan „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971). I. *Múltunk*, 2019/2. 169.

kormánypárti ügynököknek tartották Héjjas „rongyosait”.⁸⁰ Ami a németeket illeti, a *Sorakozó* 1939 nyarán még azt megelőzően közölt részleteket Lajos Iván német világháborús vereséget jósoló „szürke könyvből”,⁸¹ hogy a magyar hatóságok az ország külpolitikai érdekeire hivatkozva betiltották volna a kiadvány terjesztését.⁸² Az íráshoz fűzött szerkesztői kommentár „komoly szóval” kérte az olvasóikat, hogy „...ezt a szemelvényt olvassák el olyan figyelemmel, amit a nemzeti lét megérdemel”, és „véssék minden sorát emlékezetükbe”.⁸³ A németellenes fajvédő szervezetek a Volksbund ellen is felléptek. Az 1939. augusztus 6-án Pakson megrendezett – eredetileg kiscsapatpárti – politikai nagygyűlésen a „rongyos gárda”, a TMT, a TVOE és a MFOSZ is részt vett,⁸⁴ más források pedig a Bonyhádon lezajló összecsapásokról is szólnak.⁸⁵ Ezeket a „rongyosokat” tehát nem csupán kétségtelen zsidó-, szovjet-, szerb- és románellenes averzióik – mondhatjuk: gyűlöletük – motiválták, s főképp nem voltak többségében „németbarát elemek”.⁸⁶ Másfajta kép rajzolódik ki akkor is, ha zárásképp a gárda egyik legkevésbé ismert időszakát (1943–1945) vizsgáljuk meg. Ekkoriban vitéz Héjjas Iván miniszteri tanácsost a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium foglalkoztatta a kereskedelmi repülési ügyek osztályvezetőjeként, egészen 1944. február végén bekövetkező nyugalomba vonulásáig, amikor is a kormányzó államtitkári címmel honorálta munkásságát.⁸⁷ A színpalak mögött Héjjas Iván szakaszvezető százados „csoport parancsnok” 1943 őszén a Fővezérség Különleges Csoportjánál szolgált. Ennek háttere, hogy a doni katasztrófa nyomán a kormányzó és fia, valamint Szombathelyi Ferenc, a Honvéd Vezérkar főnöke, továbbá a 6. vkf. (nemzetvédelmi és propaganda) osztályát irányító Kádár Gyula vezérkari ezredes a radikális politikai erők – aktuálisan a németbarát szélsőjobboldal – megfékezésére olyan fegyveres erőt szeretett volna létrehozni, ami csakis a kormányzóhoz hűséges. Héjjaszt ki-nevezték a Fővezérség Különleges Csoportján belül megalakított milícia parancsnokká, s a kormányzó Miklós fián keresztül tarthatta a kapcsolatot az orgoványi kiképzőtáborban elhelyezett, géppisztolyokkal és kézigranátokkal felszerelkezett

⁸⁰ *Magyarság*, 1939. augusztus 6. 5.; *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 8.

⁸¹ Lajos Iván: *Németország háborús esélyei a német szakirodalom tükrében*. Pécs: Dunántúl, 1939.

⁸² Murányi Gábor: *Egy epizodista főszerepe. Lajos Iván történelmi élete és halála*. Budapest: Noran, 2006. 17.

⁸³ Német tervek az irodalomban. Szemelvény dr. Lajos Iván könyvéből. *Sorakozó*, 1939. július 14. 8.

⁸⁴ Kolta László: Perczel Béla és a Hűséggel a hazához mozgalom. In: Dobos Gyula (szerk.): *Tolna megyei Levéltári Füzetek*, 3. Szekszárd: Tolna Megyei Önkormányzat, Levéltára, 1992. 47–48.

⁸⁵ Bartha Ákos: Ellenállás és elhallgatás: Zsabka Kálmán esete a kommunista „biokráciával”. *Lymbus*, 2019. 666. „Nagy” jelentése. 1961. március 17. ÁBTL O-11803/18.

⁸⁶ Haraszti György – Kovács Zoltán András – Szita Szabolcs (szerk.): *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Budapest: ÁBTL – Corvina, 2007. 527. Vö. uo. 299. 438–439., 526–527.

⁸⁷ Magyarország tisztí cím- és névtára, 47. évf. 1940. 248. Magyar Nemzet, 1944. febr. 19. 6.

Héjjas-különítménnyel.⁸⁸ 1943 nyarán négy, egyenként kétszázötven fős civil ruhás alakulatot képeztek ki az orgoványi bázison a kecskeméti különítményes vezér régi megbízható embere, Francia Kiss Mihály vezetésével. A célokat Héjjas eképp foglalta össze: „...az itt levő németeket könyörtelenül felkoncolja, a velük szimpatizáló nyilas szervezkedést vérbe fojtja, hogy kiirtsa a nyugtalanságot és pártoskodást”, mely végső soron a kommunistáknak kedvez szerinte.⁸⁹ A kiképzett, majd fegyver nélkül riadókészültségben hazaküldött „Héjjas-különítmény” sohasem került bevetésre. Parancsnokuk a német megszállás után elsősorban saját maga és családja biztonságára koncentrált,⁹⁰ jóllehet a Duna–Tisza közén kirobbantandó „náciellenes gerillaháború” ügyében 1944 júliusában állítólag Horthyval is egyeztetett, emellett – tisztázatlan okokból – Winkelmann SS-tábornokkal is tárgyalt.⁹¹ Ezt megelőzően a „rongyos gárda” országos elnöke, Dénesfay Dinich a kormányzóhoz is bejáratos Ambrózy György falerisztikai íróval szervezkedett a németek és honi támogatóik ellen.⁹² A szervezkedés híre nemcsak a németellenes körökhöz,⁹³ de a németbarát szélsőjobboldalhoz,⁹⁴ sőt a németekhez is eljutott. A megszállók 1944 májusában fogták le Dénesfay Dinichet, akit azzal gyanúsítottak, hogy a „Rongyos Gárdából németellenes mozgalmat szervez”.⁹⁵ Az országos elnök elhurcolása és Héjjas eltűnése jól érthető üzenet volt a „rongyosok” számára, akik nem is mozdultak – egészen a nyilas hatalomátvételig. A budapesti ostrom alatt aztán őket is a KISKA kötelékében találjuk meg nagyobb számban, ahol a vezetők között egykori partizánvadászokat, exnyilasokat és egyszerű szerencselovagokat is szép számmal találunk.

* * *

Bár a saját lapokat működtető náci- és németellenes fajvédő csoportok a szellemi ellenállásból is kivették a részüket – ez főképp a harmincas évek végén és a doni csatavesztés után figyelemre méltó –, elsődleges terepük mégis a fegyveres

⁸⁸ A fegyvereket és egyéb felszereléseket a budatétényi Lanária-telepen, Orgoványban és a Bakonyban tárolták. Hollós Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF 2*. Budapest: Kossuth, 1971. 225–226.

⁸⁹ Idézi: Tilkovszky Loránt: *Ez volt a Volksbund. Német népcsoport-politika és Magyarország 1938–1945*. Budapest: Kossuth, 1978. 271.

⁹⁰ Szentkirályi Gábor: *A Rongyos Gárda története és az Országos Fajvédő Szövetség politikai nézetei 1938–1944*. Budapest: 48-as Kiadó, é. n. [2017?]. 149. és Domonkos László: *A Héjjas-nyárfa árnyékában*. Budapest: Kairosz, 2018. 288–295.

⁹¹ Gosztonyi Péter: *Légiveszély, Budapest! Személynyek Magyarország második világháborús történetéből (1939–1945)*. Budapest: Népszava, 1989. 77. Szita Szabolcs: *A Gestapo tevékenysége Magyarországon 1939–1945*. Budapest: Corvina, 2014. 183.

⁹² HIM HL Personalia 435. (Ambrózy György) d/4. Antifasiszta tevékenység igazolása (1945–1959).

⁹³ Heltai Jenő: *Négy fal között – Naplójegyzetek 1944–1945*. Budapest: Magvető, 2017. 24.

⁹⁴ Milotay István: *Egy élet Magyarorszáért. Ami Horthy emlékirataiból kimaradt*. Budapest: Gede, 2001. 241–242.

⁹⁵ Veessenmayer távirata Ritternek. 1944. máj. 5. Idézi: Braham, 1963. 567.

ellenállás lett volna. Lett volna, mivel szervezeti hálójukat elsősorban az alig két hetet megért MNFFB mögött, illetve utóbb a KISKA-ban fedezhetjük fel. S míg a kisegítő honvéd karhatalom berkeiben folytatott jelentős érték- és embermentést évtizedekig homály fedte, addig a Kommunisták Pártját is magában foglaló MNFFB történetét utóbb sikeresen domesztikálták. Mindezek következtében a magyar fajvédő ellenállási hálózatok története 1945 után nem kanonizálódott, sőt, egyenesen feledésre ítéltetett.

Az új politikai konstellációban a nem kommunista ellenálló csoportok előtt két út állt: a hallgatás vagy az idomulás. Számosan az utóbbit választották, s igyekeztek múltjukban valamiféle „demokratikus-baloldali” mozzanatot találni, majd ellenálló tevékenységüket az antifasiszta kánonnak megfelelően tálalni. Mindez nehezen volt megvalósítható a bemutatott, nacionalistának tekintett szervezetek esetében. Ez legkésőbb az MTK-hoz kapcsolódó vagy a „rongyos gárdisták” ellen lefolytatott perek idejére világossá vált mindenki számára. Később, a Kádár-korszakban az antifasiszta kánont uraló kommunista partizánkultusz folyamatosan puhult, s újabb és újabb ellenállók nyertek bebocsátást a panteonba. Ez azonban csak valóságtorzító kompromisszumok árán volt lehetséges, ami tovább kuszálta az 1944-es ellenállás egyébként is nehezen szétszálazható szövevényét.⁹⁶

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltár, kéziratár

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

Balassa Bálint vallomása. d. n. ÁBTL 3.1.9. V-96915, 411.

Hindy Iván vallomása. 1946. február 16. ÁBTL A-2126/33, 6–7.

Jegyzőkönyv. Bp., PRO, 1945. április 5. Somogyi Miklós. ÁBTL 3.1.9. V-54477, 7.

Jelentés. 1947. február 13. Döbrössy Lajos kihallgatása. ÁBTL 3.1.9. V-2000/27/a, 136.

Varga László kihallgatási jegyzőkönyve, Bp., 1947. március 8. ÁBTL 3.1.9. V-2000/21, 101.

Kovarcz Emil vallomása. 1946. április 29. ÁBTL V-56031/1, 175.

„Nagy” jelentése. 1961. március 17. ÁBTL O-11803/18.

Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattár (HIM KI)

HM HIM KI, TI 66393, Mikó Zoltán

HM HIM KI, TI: 89791, Csohány Endre

⁹⁶ Ehhez átfogóan: Bartha Ákos: *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten, 1944–1945*. Budapest: Jaffa, 2021 (megjelenés előtt).

Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár (HIM HL)

HIM HL Personalia 435. (Ambrózy György) d/4. Antifasiszta tevékenység igazolása (1945–1959).

Dr. Csohány Endre visszaemlékezése ellenálló tevékenységére. HIM HL EGy M, 444.

Csoportos visszaemlékezés a Görgey zlj. megalakulására. d. n. HIM HL EGy M, 241.

Dezsényi Miklós: A magyar polgári ellenállás története. d. n. HIM HL EGy M, 311.

Kiss Ferenc leírása tevékenységéről. 1945. febr. 1. HIM HL EGy M, 348.

Lőrincz Rezső visszaemlékezése. d. n. A Budai Önkéntes Ezred iratai. HIM HL EGy M, 184.

Névtelen kinevezés a MHSZSZ Központi Nagytanácsának tagjává. Ötös Bizottság, 1944. aug. 6. HIM HL EGy M, 254.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

TVOE Takarékpénztári Napló, 1943–1944. HU MNL OL) P 2249 No. 47. (15. boríték).

TVOE Kézpénz Napló, 1943–1944. HU MNL OL P 2249 No. 47. (15. boríték) és TVOE. Takarékpénztári Napló, 1943–1944. Uo., 59.

Országos Széchényi Könyvtár

Somogyi Miklós-interjú (1978, készítő: Bokor Péter, OSZK, Történeti Interjúk Tára, TITInt 0302).

VERITAS Történetkutató Intézet Oral History Archivum

Csicsery-Rónay István-interjú. Készítette: Kozák Gyula. Bécs, 1989. VERITAS Tkl OHA, 198. sz.

Oiszter Antal-interjú. Készítette: Löökkös Attila. Sidney, 1999. VERITAS Tkl OHA, 719. sz.

Muzej Vojvodine, Novi Sad

M. Okupacija Bačke, Stranka Strelastih Krstova (Nyilaskeresztes Párt), M. K. 28., 28/39.

Budapest Főváros Levéltára

A Teleki Pál Munkaközösség alapszabályai és alakuló ülésének iratai. IV.1473-a 483. kisdoboz.

Szakirodalom

Ablonczy Balázs: *Keletre magyar! A magyar turanizmus története*. Budapest: Jaffa, 2016.

B. Stenge Csaba: Fejezetek a Rongyos Gárda kárpátaljai bevetésének történetéből I. A salánki megadás. *Acta Academiae Beregsasiensis* 17. 2018. o. n.

- Bajcsy-Zsilinszky Endre: Béla próféta. *Független Magyarország*, 1939. október 28.
- Bajcsy-Zsilinszky Endre: Előre „törzsökösök!” (Levél egy nem törzsökös barátomhoz.) *Független Magyarország*, 1939. november 18. 3.
- vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre: Osztrák–magyar Locarno? *Magyarság*, 1927. december 7. 1.
- Bartha Ákos – Pócs Nándor – Szécsényi András: Egy hosszan „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971). I. *Múltunk*, 2019/2. 138–181.
- Bartha Ákos: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet*. Budapest: MTA BTK TTI, 2019.
- Bartha Ákos: Ellenállás és elhallgatás: Zsabka Kálmán esete a kommunista „biokráciával”. *Lymbus*, 2019. 655–678.
- Bartha Ákos: Az 1944-es ellenállások budapesti sajtója. In: Klestenitz Tibor – Paál Vince (szerk.): *Médiatörténeti tanulmányok 2020*. Budapest: Médiatudományi Intézet, 2020. 89–109.
- Bartha Ákos: A kisegítő honvéd karhatalom és az ellenállás Budapesten, 1944–1945. *Századok*, 2020/2. 281–326.
- Bartha Ákos: Mikó Zoltán vezérkari százados és a népi írók. *Forrás*, 2021/4. 56–66.
- Bartha Ákos: *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten, 1944–1945*. Budapest: Jaffa, 2021 (megjelenés előtt).
- Bene János – Szabó Péter (szerk.): *Lázár Károly testőr altábornagy visszaemlékezései*. Nyíregyháza: Magyar Huszár Alapítvány, 2007.
- Braham, Randolph Louis (ed.): *The Destruction of Hungarian Jewry. A documentary account. II*. New York: Pro Arte for the World Federation of Hungarian Jews, 1963.
- Csicsery-Rónay István: A magyar függetlenségi mozgalom története. *Magyar Szemle*, 1999/11–12. 91–109.
- Csohány Endre: *Ha ég a ház*. Budapest: Magvető, 1988.
- Domonkos László: *A Héjjas-nyárfa árnyékában*. Budapest: Kairosz, 2018.
- Eb Ura fakó!*, 1944
- Ember Mária: *Wallenberg Budapesten*. Budapest: Városháza, 2000.
- Fehér Lajos: *Harcunk Budapestért*. Budapest: Szikra, 1946.
- Gazsi József: *Fények a Börzönyben*. Budapest: Zrínyi, 1976.
- Gazsi József: A magyar ellenállási mozgalom lexikona. In: Glatz Ferenc (szerk.): *Az 1944. év története*. Budapest: Lapkiadó Vállalat, 1984.
- Gosztonyi Péter: *Légiveszély, Budapest! Szemelvények Magyarország második világháborús történetéből (1939–1945)*. Budapest: Népszava, 1989.
- Gulay István: A Görgey-sztori. 1. *Igaz Szó*, 1974/21. 5–8.
- Gyurgyák János: *Magyar fajvédők*. Budapest: Osiris, 2012.

- Haraszi György – Kovács Zoltán András – Szita Szabolcs (szerk.): *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Budapest: ÁBTL – Corvina, 2007.
- Hegedűs Ernő – Vedó Attila – Molnár Gábor: A területvédelmi elven felállított tartalékos katonai erők szervezésének és alkalmazásának történeti előzményei (1944–1945), I. *Katonai Logisztika*, 2020/3. 193–217.
- Heltai Jenő: *Négy fal között – Naplójegyzetek 1944–1945*. Budapest: Magvető, 2017.
- Hollós Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF 2*. Budapest: Kossuth, 1971.
- Horváth János: Egy résztvevő beszámolója az 1944-es magyar függetlenségi diákmozgalomról. *Történelmi Szemle*, 1986/3–4. 437–450.
- Huszár Aladár: Cocktail-fajvédelem. *Magyar Nemzet*, 1942. augusztus 14. 4.
- Juhász Gyula: *Uralkodó eszmék Magyarországon 1939–1944*. Budapest: Kossuth, 1983.
- Kerepeszki Róbert: *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*. Máriabesnyő: Attraktor, 2012.
- Kiss Réka: A magyar Wallenberg. In: Czókos Gergely – Kiss Réka – Máthé Áron – Szalai Zoltán (szerk.): *Magyar hősök. Elfeledett életutak a 20. századból*. Budapest: MCCA – NEB – Mandiner, 2020. 383–387.
- Klimó, Árpád von: *Remembering Cold Days: The 1942 Massacre of Novi Sad and Hungarian Politics and Society, 1942–1989*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2018.
- Kolta László: Perczel Béla és a Hűséggel a hazához mozgalom. In: Dobos Gyula (szerk.): *Tolna megyei Levéltári Füzetek*, 3. Szekszárd: Tolna Megyei Önkormányzat, Levéltára, 1992.
- Koncz Lajos: Zsidómentés és nemzeti ellenállás. *Beszélő*, 2001/9.
- Kovács Gellért: *Alkonyat Budapest felett. Az embermentés és ellenállás története 1944–45-ben*. Budapest: Libri, 2015.
- Kovács Imre: A legbátrabb ember volt, akit ismertem. In: Vigh Károly (szerk.): *Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről*. Budapest: Magvető, 1984. 418–424.
- Kovács Sándor: *Kodolányi János és Simándy Pál levelezése*. Kézirat.
- Lajos Iván: *Németország háborús esélyei a német szakirodalom tükrében*. Pécs: Dunántúl, 1939.
- Liptai Ervin (főszerk.): *A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom. Kislexikon*. Budapest: Kossuth, 1987.
- Lukács Gyula: A Teleki Pál Munkaközösség története, 1941–1947. *Valóság*, 1996/4. 42–56.
- M. Kiss Sándor – Vitányi Iván: *A magyar diákok szabadságfrontja*. Budapest – Debrecen: Antifasiszta Ifjúsági Emlékmű Szervezőbizottsága. 1983.

- Milotay István: *Egy élet Magyarországért. Ami Horthy emlékirataiból kimaradt.* Budapest: Gede, 2001.
- Murányi Gábor: *Egy epizodista főszerepe. Lajos Iván történész élete és halála.* Budapest: Noran, 2006.
- Nagy László: *Az Ipolytól Dachauig – Baráti Huszár Aladár élettörténete.* Budapest: Rozetta, 2018.
- Német tervek az irodalomban. Szemelvény dr. Lajos Iván könyvéből. *Sorakozó*, 1939. július 14. 8.
- Paksa Rudolf: *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója.* Budapest: MTA BTK TTI–Osiris, 2013.
- Paksy Zoltán: *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932–1939.* Budapest: Gondolat, 2013.
- Péterfi Gábor: *Szabó Dezső és Féja Géza Trianon-reflexiója és külpolitikai nézetei.* Budapest: L’Harmattan, 2011.
- Salamon Konrád: *A Márciusi Front.* Budapest: Akadémiai, 1980.
- Sári Katalin: *Mikó Zoltán emlékezete (1910–1945).* Budapest: Püski, 1996.
- Szabó Győző – Horváth Ibolya – Zinner Tibor – Solt Pál – Zanathy János (szerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1992.
- Szécsényi András: A Turul Szövetség kettészakadása 1943-ban. Adalékok a Horty-kor második felének ifjúsági-értelmiségi törésvonalainak megértéséhez. *Múltunk*, 2013/1. 65–100.
- Szekér Nóra: *Titkos Társaság: a Magyar Testvéri Közösség története.* Budapest: Jaffa, 2017.
- Szentkirályi Gábor: *A Rongyos Gárda története és az Országos Fajvédő Szövetség politikai nézetei 1938–1944.* Budapest: 48-as Kiadó, é. n. [2017?].
- Szent-Miklosy, Istvan: *With the Hungarian Independence Movement, 1943–1947. An Eyewitness Account.* New York – London: Praeger, 1988.
- Szita Szabolcs: *A Gestapo tevékenysége Magyarországon 1939–1945.* Budapest: Corvina, 2014.
- Tilkovszky Loránt: *Ez volt a Volksbund. Német népcsoport-politika és Magyarország 1938–1945.* Budapest: Kossuth, 1978.
- A Turáni Vadászok tiszántúli szervezkedése. *Sárkány*, 1939. június–július
- Ungváry Krisztián (szerk.): *A második világháború.* Budapest: Osiris, 2005.
- Veszprémy László Bernát: A másik Lendvai. Lendvai István publicisztikája 1936 és 1944 között. *Veritas Évkönyv*, 2016. 185–203.
- Zinner Tibor: *Az ébredők fénykora: 1919–1923.* Budapest: Akadémiai, 1989.